

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

ұлғайды. Қазіргі кезде Жапония экономикалық әлеуеті бойынша капиталистік әлемде АҚШ-тан кейін екінші орын алады.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Бок ЗиКоу. Экономика Японии. Какая она? –М.: Экономика, 2002
2. Волгин Н.А. Японский опыт: Решения экономических и социально– трудовых проблем. – М.: Экономика, 1998
3. Мировая экономика: учебник для вузов. – 2е изд., перераб. и доп. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004
4. Алексеев В.В. Экономика Японии/ 2-е изд., исправленное. –Москва: МГИМО – Университет, 2006
5. Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы. М.: Очерки Новой истории Японии М., 1956
6. Вахрушев В. Принципы японского управления. –М.: Прогресс, 1992.
7. «Японское чудо» и советская экономическая реформа: японские предложения по реформе экономики в Советском союзе / Под .ред. Хидэдзо Инаба, Сэйдзи Цуцуми. – М.: НИЦ «Шелковый путь». 1991.

УДК 314.5(4/5)

ӨНІРЛЕРДІ ДАМУ БІРТУТАС БАҒДАРЛАМАСЫН ҚҰРУ МӘСЕЛЕСІ

Елеусіз Айзада Қанышқызы

miss.sinty@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Халықаралық қатынастар факультеті,

«Аймақтану» мамандығының студенті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Б.Қ.Қилыбаева

“Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасын құру туралы мәселе 2013 жылдың мамыр айында Қазақстан Республикасы Өңірлік даму министрлігі өңірлік саясат департаментімен ұсынылған болатын. Жалпы “Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 21 шілдедегі № 118 Жарлығымен бекітілген Елдің аумақтық-кеңістіктік дамуының 2020 жылға дейінгі болжамды схемасын, Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 28 қаңтардағы Қазақстан халқына «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» және 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту — Қазақстан дамуының басты бағыты!» атты жолдауларын іске асыру жөніндегі жалпыұлттық іс-шаралар жоспарын іске асыру шеңберінде әзірленген. Өңірлердің перспективада өзекті әлеуметтік-экономикалық проблемаларын шешу мақсатында “Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Бағдарламаны әзірлеуге және іске асыруға жауапты мемлекеттік орган Қазақстан Республикасы Өңірлік даму министрлігі болып табылады. Бағдарламаның негізгі міндеттеріне өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуын шектейтін жүйелі проблемалары мен факторларын анықтау және оларды жою үшін жергілікті атқарушы органдар іс-қимылдарының тиімді тетігін әзірлеу, Астана, Алматы, Шымкент, Ақтөбе және Ақтау қалаларында орталықтары бар агломерацияларды басым дамыту арқылы өңірлік және әлемдік нарықтармен ықпалдастырылған ұзақ мерзімді экономикалық өсу орталықтарын қалыптастыру, ауылдық аумақтарды дамыту және бәсекеге қабілеттілігін және халықтың экономикалық әлеуеті мен қоныстандыруды ұтымды кеңістіктік ұйымдастыру үшін өңірлерді қаржылық қолдау жатады.[4]

Қазіргі уақытта өңірлік саясатты одан әрі дамыту мақсатында мемлекет өңірлерінің бәсекеге қабілеттілікті өсіретін және өңірлерді бірқалыпты дамытатын ашық механизмдер жасауға негізделген бәсекеге қабілеттілік сараптамасын жүргізу жоспарлануда . Аймақтық

дамудың жеке аспектілерінің, жоғарыда аталған құжаттарды қосып алатын, ортақ Қазақстан өңірлерін дамыту мемлекеттік бағдарламасына айналуына арналған, түрлі бағдарламаларды нығайту ұсынылады. Аталмыш жұмыс шеңберінде салалық бағдарламалардың аймақтық басымдықтармен жүзеге асуы үйлестірілетін болады. Олар өңірлік саясатты практикалық мазмұнмен толықтыруды қамтамасыз етеді. Соның ішінде өңіраралық деңгейдегі де, өңір мен орталық аралық деңгейдегі де байланыстардың нығайту қарастырылады.

Сегіз бағдарламаның жиынтығы болып табылатын “Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасы өте тиімді әрі шығынды азайтуға тікелей әсер ететін жоба болмақшы. Аталмыш бағдарлама ішіне кіретін әр түрлі бағдарламалар өз бетінше жұмыс атқаратын, дегенмен олардың жобалары қайталанып, жемқорлықтың нысанына айналып отыр. Бұл мәселелерді зерттей келе біртұтас бағдарлама құру жөн саналады.

Елдің 2020 жылға дейінгі аумақтық-кеңістіктік дамуының болжамды схемасының маңызды бөлігі жаңа өңірлік саясат болып табылады, оның мақсаты экономикалық әлеуеттің ұтымды аумақтық ұйымдастырылуын құру және халықтың тыныс-тіршілігі үшін қолайлы жағдай жасау болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда жаңа аумақтық ұйым қалыптастырылып жатқанын атап өткен жөн. Бұл, ең алдымен, ірі қалалар - агломерациялардың үдемелі өсуінен айқын көрінеді.

Қазіргі заманғы Қазақстанда қалалық агломерацияларды қалыптастырудың негізгі үрдістерін қарастыра отырып, аумақтардың анық көрінетін табиғи аймақтарына және жоспарлы экономикадан қалған қоныстандыру ерекшеліктеріне байланысты олардың әрқелкі екендігін атап өткен жөн.

Қазіргі уақытта қалыптасып жатқан қалалық агломерациялар елдің барлық халқының үштен бір бөлігін шоғырландырады. Олардың ішінде барынша ауқымдысы (халық санын және маңындағы қалалармен бірге өзек-қаланы қамтитын агломерациялар құрылымының күрделілігін есепке ала отырып) Алматы мен Шымкент маңында дамып келеді. Қарқынды өсуі қоныстандыру жүйесіндегі жаңа елорданың рөлін арттыруға бағытталған мемлекеттің заманауи саясатына негізделген Астана әлі дамыған қала маңы аймағын қалыптастырып үлгерген жоқ. Республиканың батысында Ақтөбе және Ақтау қалаларында орталықтары бар агломерациялар перспективалы болып табылады [2].

Бұл ретте Астана агломерациясының құрамына бірыңғай агломерациялық құрылым жасауға қабілетті Қарағанды қаласы және оның маңындағы елді мекендер (серіктес қалалар, кенттер) тартылады.

Басқа жағынан алғанда, жоспарлы экономикадағы қалыптасқан орталықтардың (мысалы, моноқалалар, ауылдық елді мекендер (бұдан әрі - АЕМ) ыдырауы депрессивті аумақтардың пайда болуына алып келді және қоғамда қиын әлеуметтік үдерістерді (көші-қон, инфрақұрылымның құлдырауы, жұмыссыздық, әлеуметтік маргиналдану) туғызды.

Алайда, елдің аумақтық ұйымдастырылуындағы жүргізіліп жатқан үдерістерге қарамастан, өңірлік саясатта, әсіресе өңірлерді қаржыландыру мәселелерінде (бюджет саясаты) бұрынғы тәсілдер сақталуда. Мәселен, бюджет қаражатын экономикалық өсу перспективалары мен тиісті демографиялық әлеуеті жоқ жекелеген елді мекендерді дамытуға жұмсау практикасы жалғасуда.[3]

Мемлекет ресурстарын өңірлердегі іс жүзінде қажетті және перспективалы жобаларға шоғырландыру қажет. Бұл түпкі нәтижесінде бюджет шығыстарының жоғары тиімділігіне әкеледі. Бағдарламаның бағыттары қабылданған мемлекеттік және салалық бағдарламаларда белгіленген негізгі басымдықтарға тікелей байланысты. Бағдарламаның іс-шаралары мен жобалары жаңа жұмыс орындарын құру арқылы жұмыспен қамтамасыз етуді арттыруға, экономиканың барлық салаларына қазіргі заманғы инновациялық технологияларды енгізуге бағытталған.[2]

Сондай-ақ Бағдарлама шеңберінде өңірлерде әлеуметтік-рекреациялық сала объектілерін, оның ішінде білім беру, денсаулық сақтау, спорт, саябақ аймақтарын және басқаларды салу және қайта жаңғырту бойынша жобалар («Жұмыспен қамту 2020»,

«Өнімділік 2020», 2011 - 2020 жылдарға арналған «Ақ бұлақ» салалық бағдарламалары, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011 - 2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы) қарастырылады.

Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамытуға арналған 8 салалық бағдарлама бар. Олар:

1. "Бизнестің жол картасы 2020"
2. "Жұмыспен қамту 2020"
3. 2011 - 2020 жылдарға арналған "Ақ бұлақ"
4. 2011 - 2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту
5. "Елді аумақтық-кеңістікте дамытудың 2020 жылға дейінгі болжамды схемасы"
6. "Өңірлерді дамыту"
7. "2012-2020 жылдардағы моноқалаларды дамыту"
8. "Қол жетімді тұрғын-үй 2020".

Төмендегі кестеде өңірлерді дамыту бағдарламаларының ағымдағы статуты көрсетілген.

Бағдарлама атауы	Ағымдағы статуты
"Бизнестің жол картасы 2020"	ҚРҰ-ң 13.04.2010ж. №301 қаулысымен бекітілген, 17.05.2013 өзгертулер енгізілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
"Жұмыспен қамту 2020"	ҚРҰ-ң 31.03.2011 ж. №316 қаулысымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
2011 - 2020 жылдарға арналған "Ақ бұлақ"	ҚРҰ-ң 04.05.2010 ж. №570 қаулысымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
2011 - 2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту	ҚРҰ-ң 30.04.2011 ж. №473 қаулысымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
"Елді аумақтық-кеңістікте дамытудың 2020 жылға дейінгі болжамды схемасы"	Қ.Р. Президентінің 21.06.11ж. №118 Жарлығымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
"Өңірлерді дамыту"	ҚРҰ-ң 26.07.2011 ж. №862 қаулысымен бекітілген, ҚРҰ-ң 04.10.2012 ж. №1258 қаулысымен өзгертулер енгізілді / қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
"2012-2020 жылдардағы моноқалаларды дамыту"	ҚРҰ-ң 25.05.2012 ж. №683 қаулысымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
"Қол жетімді тұрғын-үй 2020".	ҚРҰ-ң 21.06.2012 ж. №821 қаулысымен бекітілген/ қазіргі уақытта жүзеге асырылуда.
Бағдарламалардың жалпы құны	2020 жылдың соңына дейін – 4 083,6 млрд. теңге (2014 ж. 1 қаңтарына дейін– 861,4 млрд. теңге).

Қазіргі уақытта өңірлік саясатты одан әрі дамыту мақсатында мемлекет өңірлерінің бәсекеге қабілеттілікті өсіретін және өңірлерді бірқалыпты дамытатын ашық механизмдер жасауға негізделген бәсекеге қабілеттілік сараптамасын жүргізу жоспарлануда. Аймақтық дамудың жеке аспектілерінің, жоғарыда аталған құжаттарды қосып алатын, ортақ Қазақстан өңірлерін дамыту мемлекеттік бағдарламасына айналуына арналған, түрлі бағдарламаларды нығайту ұсынылады.[1]

Аталмыш жұмыс шеңберінде салалық бағдарламалардың аймақтық басымдықтармен жүзеге асуы үйлестірілетін болады. Олар өңірлік саясатты практикалық мазмұнмен толықтыруды қамтамасыз етеді. Соның ішінде өңіраралық деңгейдегі де, өңір мен орталық аралық деңгейдегі де байланыстардың нығайту қарастырылады. Аталмыш тәсіл мемлекеттік органдар күштерінің өңірлік дамудың аса маңызды бағыттарын нығайтуға мүмкіндік береді. Егер барлық сегіз бағдарламаға алдын ала шолу жасайтын болсақ, келесі ұқсастықтарды байқауға болады. Салалық бағдарламалардың негізгі индикаторлары кестесінде назар салсақ, өмір деңгейінің көтерілу және кедейліктің төмендеу мақсаты 3 бағдарламада қарастырылған, өнімділіктің көтерілу және жұмыссыздықтың төмендеу мақсаты 4 бағдарламада қарастырылған және ШОБ сыбағасының ұлғаюы 2 бағдарламалада қарастырылған және т.б.

Келесі кестеде жоғарыда айтылған мәселелерге айғақ болатын мәліметтер көрсетілген.

Салалық бағдарламалардың негізгі индикаторлары

“Өңірлерді дамыту”	“2012-2020 жылдардағы моноқалаларды дамыту”	“Бизнестің жол картасы 2020”	Жұмыспен қамту 2020”	2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту	2011 - 2020 жылдарға арналған “Ақ бұлақ”	“Қол жетімді тұрғын-үй 2020”
агломерациялар халқының өмір сүру деңгейін (нақты табыстарын) 50%-ға арттыру	Моноқалалардағы жұмыссыздық деңгейін – 5,0 %-дан көп емес деңгейге дейін төмендету.	ЖІӨ-нің құрылым ындағы өңдеуші өнеркәсіптің үлесін 2015-ға дейін кемінде 12,5 %-ға ұлғайту	2016 жылға дейін кедейлік деңгейін 8,2 %-дан 6%-ға дейін түседі	күрделі жөндеуді талап ететін кондоминиум объектілерінің үлесі 12% (2010 жылы 32%-дан)	орталықтан дырылған сумен жабдықтауға АЕМ жалпы санының 80%-на, қалаларда 100 %-ға қол жеткізуді қамтамасыз ету;	Барлық көздер есебінен тұрғын-үй құрылысы
агломерациялар экономикасының құрылым ындағы шағын және орта кәсіпкерлі	Моноқалаларда белсенді жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпорындар санын	жалпы экспорт көлемдегі шикізат емес сектордың үлесін кемінде 40 %-ға	өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың жалпы санындағы	жаңғыртылған жүйелердің ұзындығы 282,9 мыңнан астам км құрайтын болады	су айдындарына ағызу кезінде қалалардағы нормативтік тазаланған	ЖАО

ктің үлесін 50%-ға ұлғайту	4 есе ұлғайту	ұлғайту;	нәтижелі жұмыспен қамтылғандардың үлесі 2016 жылға дейін 33,3 %- дан 26%-ға түседі.		судың деңгейін 100%-ға дейін жеткізу;	
2012 жылмен салыстырғанда агломерац иялар аумағында шоғырлан дырылған кәсіпорын дарда еңбек өнімділігі н 50%-ға арттыру	Монокала лардағы жұмыссыздық деңгейін – 5,0 % дан аспайтын дай етіп төмендету	өңдеуші өнеркәсіп тегі еңбек өнімділігі н кемінде 1,5 есеге ұлғайту	2016 жылы жұмыссыздық деңгейі 5,5 %- дан аспайтын н болады	тұрғын үй қорын нормативтік пайдалануды дербес қамтамасыз ететін кондоминиум объектілерінің үлесі 2020 жылы – 88 %	қалалар мен ірі елді мекендер үшін қорларды қайта бағалау мақсатында жер асты суларының 165 кен орнын және топтық су кұбырлар үшін 15 кен орнын толық барлау;	
Өткен жылға қатысты ЖӨӨ-нің нақты мәнде өсуін қамтамасыз ету, өңірлерге қатысты	Экономиканың шикізат емес сектор өнімінің өзіндік құнындағы көліктік шығыстар үлесін кемінде 10%-ға төмендету	кредиттер ді жалпы сомасы кемінде 400 млрд. теңгеге арзандату , жыл сайын		Жаңғыртуды қажет ететін жүйелердің үлесі: жылумен қамту(40%);электрмен қамту(53 %); газбен қамту(38%)	Қалаларда халықты ауыз суды жеке есептеу аспаптары мен қамту 2013ж.- 100 % және АЕМ 2020 жылы – 80%	
агломерац иялар аумағында шоғырлан дырылған	у			Әрбір өңірде тұтынушылардың Коммуналды қызмет	суды есептеу аспаптары мен: қалаларда -	

кәсіпорын дардың инновациялық (жоғары технологиялық) өнімді шығаруын 20%-ға арттыру				сапасына қанағаттану деңгейі 50%	100% және ауылдық елді мекендерде - 80% қамту;	
					3000-нан астам ауылдық елді мекенді жер асты суларының қорларымен қамтамасыз ету;	

“Өңірлерді дамыту” біртұтас бағдарламасын құру мәселелері бойынша ұсыныстар

Қайшылықтарды болдырмау үшін және тиімділікті арттыру мақсатында Бірыңғай бағдарлама құруға байланысты келесі ұсыныстар қарастырылады:

1. Барлық 7 бағдарламаның бірігуі арқасында “Өңірлерді дамыту” біртұтас бағдарламасын құру мәселесін толыққанды зерттеу, орындалу мүмкіндігін қарастыру;
2. шығын бағытының қосарлануын және ресурстардың нақты мақсаттарға бағытталуын қамтамасыз ету;
3. көрсеткіштер мен салалық бағдарламалардың нысаналы индикаторларының қосарлануын болдырмау және оның жұмысын тиімдірек жүргізу;
4. Салалық бағдарламаларға өңірлерге қатысты ортақ бақылау және әкімшілік орнату.

“Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасын құру туралы ұсыныс өте тиімді әрі мемлекеттен бөлініп жатқан шығын көлемін азайтуға септігін тигізетін болашағы зор жоба. Жоғарыда келтірілген кереғар мәселелер бұл бағдарламаның қажеттілігінің айқын дәлелі болып отыр. Жалпы Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамытуға арналған 8 салалық бағдарламалар, яғни, "Бизнестің жол картасы 2020", "Жұмыспен қамту 2020", 2011 - 2020 жылдарға арналған "Ақ бұлақ", 2011 - 2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту, “Елді аумақтық-кеңістікте дамытудың 2020 жылға дейінгі болжамды схемасы”, “Өңірлерді дамыту”, “2012-2020 жылдардағы моноқалаларды дамыту”, “Қол жетімді тұрғын-үй 2020” әрбірі нақты бір бағытта жұмыс атқаруға негізделген. Алайда, бұл бағдарламалардың тиімсіздігі бір жобаның бірнеше бағдарламада қарастырылуы. Мысалы, Есеп комитетінің есеп беруіне сүйенетін болсақ, салалық бағдарламаларды жүзеге асырылуының бірқалыпқа келтірілуі байқалады. 2012 жылы Жұмыспен қамту -2020 бағдарламасының шеңберінде кәсіпкерлерге арналған инженерлік желілерге арналған қаражат – 1,0 млрд. теңге қайтарылды және 0,35 млрд. теңге іске асырылмады. Себебі: Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, жергілікті атқарушы органдар, Қазақстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігі, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің дұрыс жұмыс атқармауы болып табылады. Нәтижесінде қаражат өңірлерде жоқ жобаға бөлінген болатын. Осы сынды сәйкессіздіктерді зерттей отыра, ең тиімдісі біртұтас “Өңірлерді дамыту” мемлекеттік бағдарламасын құру . бұл өз кезегінде кадрлар санын да қысқартуға , яғни шығынды азайтуға септігін тигізеді. Бұл бағдарлама қазіргі

уақытта Қазақстан Республикасының Үкіметінің қарауында. Егер жоба мақұлданып жатса, бұл мемлекетіміздің баянды әрі тез дамуына әсерін тигізетіні хақ.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Региональная политика Республики Казахстан: учеб. пособие. - Павлодар: Кереку, 2009 - 205 с.
2. Хасбулатов О.Р. Развитие страны: центры и периферии. Опыт региональной экономической политики. - М.: Экономика, 2009-336 с.
3. <http://www.minplan.gov.kz/pressservice/76/46467/>
4. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1100000862>

УДК 339.923

КЕДЕН ОДАҒЫ ЕЛДЕРІНДЕ ОРТАҚ ВАЛЮТА САЯСАТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Есенбек Гулдана Абдухитқызы

e_guldana_a@mail.ru

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Халықаралық қатынастар факультеті, әлемдік экономика
мамандығының 4-курс студенті Алматы, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Л.Медуханова, э.ғ.к.

Кеден одағы елдерінде ортақ валюталық саясат жүргізу, интеграция процесін одан әрі нығайтып, болашақта ортақ валюта енгізуге бағытталады. Ал ортақ валюталық саясат интеграциялық процессті жеделдетіп, бұл өз кезегінде елдердің экономикалық өсуіне және бірігіп сыртқы экономикалық әсерлерден қорғануға ықпал етеді.

Қазіргі әлемдік экономикада жоғары жетістікке қол жеткізген бір ғана валюталық одақты білеміз бұл – Еуропалық валюталық одақ (Еуроаймақ). Алайда бұл одақтың өзі бүгінгі таңда бірқатар мәселелерге тап болып отыр. Оның бірнеше себептерін қарастырып көрсек: Біріншіден, Еуроаймақтың негізгі валюталық саясатын жүргізуші Еуропа Орталық банкінің (ЕОБ) еуроаймақтың барлығына ортақ бірыңғай қатал ақша-несие саясатының жоқтығы. Еуроаймақтағы ақша-несие саясатын Еуропа Орталық Банкі және ЕО-ға мүше елдерінің Орталық Банктері мен Үкіметі іске асырады. Бұл өз кезегінде ортақ саясат жүргізуде, әр мемлекеттің жеке мүддесіне байланысты қиындық туғызады. Екіншіден ЕОБ еуроаймақтағы қаржылық процессті әлсіз қадағалайды. Еуроодақта тек 2011 ж. бастап қана банк және сақтандыру саласы, сонымен қатар бағалы қағаздар нарығының үстінен қарайтын үш жаңа орган (European Banking Authority, European Securities and Markets Authority, European Insurance and Occupational Pensions Authority) пайда болды. Үшіншіден, Еуроаймақ елдері әлеуметтік салалар бойынша көп шығынданады (адам басына 14,6 мың \$). Осының нәтижесінде мемлекеттік қарыз да ұлғаяды (2013ж. I жарты жылд. 8,65 трлн. евро) [1]. Осыдан келіп Еуроаймақта бірыңғай экономикалық кеңістік болғанмен, экономиканы дамытудың ортақ стратегиясы, бірыңғай қаржы стратегиясы, бірыңғай инвестициялық саясаты жоқ. Бұл әлі Еуроаймақтағы экономикалық және монетарлық саясаттың жетілмегендігін көрсетеді. Алайда, Еуроаймақ тәжірбиесін ескере отырып, кезең-кезеңімен іске асырылған бірыңғай қаржы саясаты, валюта бағамдарын белгілі-бір диапозонда ұстау, ортақ есептік валюта енгізу, капиталдардың қозғалысын толық ырықтандыру, бірыңғай орталық банк жүйесін қалыптастыру процесстерін Кеден Одағы елдерінде қолдануға болады. Алайда жоспардың іске асуы ішкі және сыртқы факторларға тәуелді болғандықтан, қойған мақсаттар уақытысында іске аспауы мүмкін. Сондықтан мұндай ықтималдықтарды ескеру қажет. Еуроаймақ тәжірбиесінде орын алған кемшіліктерді, үш ел үшін тәжірбие ретінде қолданған жөн. Мысалы, Еуроаймақта ортақ валюталық саясат орнататын ортақ эмиисиялық орталық банк бар. Алайда маңызды саналатын, бірыңғай бюджет, салық саясатын жүзеге